

BOG SLAVE JE/I BOG ABRAHAMOV Abraham u Djelima apostolskim

Mario CIFRAK, Zagreb

Sažetak

Od sinoptika najveće značenje Abrahamovu liku pridaje evanđelist Luka. Njemu se pripisuju i Djela apostolska pa je razumljivo da pogledamo kakvo je značenje toga lika i u tom Lukinom djelu. Riječ je o sedam mjesta koja se sva nalaze unutar značajnih govora: Petrovog u trijemu Salomonovu (usp. Dj 3,13.25), Stjepanovog (usp. Dj 7,2.16.17.32) i Pavlovog u Antiohiji Pizidijskoj (usp. Dj 13,26).

Što se tiče Petrovog govora u Dj 3,13 se pojavljuje svečana formulacija kakvu nalazimo u Izl 3,6.15. To su mjesta koja se odnose na objavu Božju Mojsiju u gorućem grmu na Sinaju. Dj 3,25 se odnose na Savez koji je Bog sklopio s ocima »vašim«, a Savez se sastoji u blagoslovu Abrahamovim potomstvom za sva plemena zemlje.

Stjepanov govor započinje tvrdnjom o Božjem ukazanju Abrahamu dok još bijaše u Mezopotamiji (Dj 7,2). U Sihemu je Abraham kupio grob (Dj 7,16). Vrijeme obećanja (Dj 7,17) je i vrijeme davanja u posjed zemlje Abrahamu i njegovu potomstvu nakon njega. Da se to obećanje ispuni Bog se javlja Mojsiju kao Bog Abrahamov (Dj 7,32).

Pavao se obraća Židovima kao sinovima roda Abrahamova i posvješćuje da im je Bog poslao riječ spasenja, no među sinovima roda Abrahamova su i bogobojažni kojima je upućena ista riječ (Dj 13,26).

Bog Abrahamov proslavi Isusa. To znači da je isti Bog koji se objavio Mojsiju kao Bog živih, Bog koji se razotkrio u Kristu. Razlog kontinuiteta između Židova i ostalih naroda je u Bogu koji je sklopio Savez s Abrahamom.

Ključne riječi: Abraham, Djela apostolska, Bog Abrahamov, Savez, obećanje, Mojsije, Isus.

Uvod

Abrahamov lik u Djelima apostolskim dolazi sedam puta i to uvijek u kontekstu govora. Riječ je o tri značajna govora: Petrovom u trijemu Salomonovu (Dj 3), Stjepanovu (Dj 7) i Pavlovu u sinagogi u Antiohiji Pizidijskoj (Dj 13). Odatle i potreba da budemo pažljivi u studiju Abrahamova lika koji je utkan u govornu strategiju. Prije svega je to stoga što nas Abrahamov lik asocira na Stari zavjet i njegovu ulogu u povijesti patrijarha (usp. Post 12 – 50). Koji su tekstovi iz tog

ciklusa (citati ili aluzije) važni autoru Djela apostolskih i zašto? Isto tako je njegovo ime vezano uz formulu Božjeg imena i njegovu objavu: Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi se po prvi puta pojavljuju u Izl 3,6, a onda i u Dj 3,13 i 7,32. Bog se tako objavljuje Mojsiju. On želi da Izrael iziđe iz egipatskog ropstva i da ga uvede u Obećanu zemlju. Taj put je pripreman već od Božjeg ukazanja Abrahamu u Mezopotamiji (usp. Dj 7,2). Njegovim će se potomstvom blagoslivljati sva plemena zemlje (usp. Dj 3,25). Abraham kupuje grob u Sihemu (usp. Dj 7,16). Približavaše se vrijeme obećanja koje Bog obreče Abrahamu (usp. Dj 7,17). Kako će se to obećanje ispuniti? Bog koji se ukazao Mojsiju proslavi i slugu svoga Isusa (usp. Dj 3,13). Znači li to da je za ispunjenje obećanja trebalo čekati do Isusova dolaska? Odatle i pitanje s obzirom na Obećanu zemlju koja po tom onda ipak ne bi bila zemlja »obećanja«. U čemu je obećanje dano Abrahamu?

1. Dj 3,13.25¹

1.1. Dj 3,13

ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰσαὰκ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰακώβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἔδόξασεν τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν·

»Bog Abrahamov i [Bog] Izakov i [Bog] Jakovljevi, Bog otaca naših, proslavi slugu svoga, Isusa kojega vi predadoste i kojega se odrekoste pred Pilatom kad već bijaše odlučio pustiti ga.«

a) ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰσαὰκ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰακώβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν – »Bog Abrahamov i [Bog] Izakov i [Bog] Jakovljevi, Bog otaca naših«. Ova svečana formulacija slična formulacijama u Izl 3,6.15, odnosno u Lk 20,37² i Dj 7,32³. Pod tim se imenom Bog objavio Mojsiju. Ta objava imena dogodila se prije »izlaska«, koji je kulminirao u sklapanju Saveza.

Izričaj ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν – »Bog otaca naših« dolazi još u Dj 5,30 i 22,14, a izričaj τῶν πατέρων ἡμῶν i – »otaca naših« u Lk 1,72 i Dj 7,38.45 (usp. također Lk 1,55; Dj 7,11.12.15.19.39.44.45; 13,17; 15,10; 26,6). U r. 25 dolazi

---

¹ Usp. M. CIFRAK, *Die Beziehung zwischen Jesus und Gott nach den Petrusreden der Apostelgeschichte*. Ein exegetischer Beitrag zur Christologie der Apostelgeschichte, FzB 101, Würzburg, 2003., 127–130.162–164.

² Usp. R. F. ZEHLE, *Peters' Pentecost Discourse*. Tradition and Reinterpretation in Peters' Speeches in Acts 2 and 3, SBLMS 15, Nashville – New York, 1971., 44–47.

³ »Osimo toga, citat koji uključuje Abrahama u Dj 3,13, usko je povezan sa 7,32«; usp. J. KILGALLEN, *The Stephen Speech*. A Literary and Redactional Study of Acts 7,2–53, AnBib 67, Rim, 1976., 123.

izričaj τὸς πατέρας ὑμῶν – »očeve naše« (usp. također Lk 11,47.48; Dj 7,51.52; 28,25). Koje značenje ima ovo suprotstavljajanje ἡμῶν – ὑμῶν – »naših – vaših«?

Izričaj οἱ πατέρες ὑμῶν – »oci vaši« rabi se gotovo uvijek u negativnom smislu. Židovi su ubili proroke (usp. Lk 11,47.48; Dj 7,52) i suprotstavili se Duhu Svetom (usp. Dj 7,51), zbog toga im Izaija ne naviješta spasenje Božje (usp. Dj 28,26-27 = Dj 6,9-10). Izraelci se ponašaju sada kao i njihovi oci.

U Dj 3,25 riječ je o Savezu Božjem s »vašim« ocima, naime s Abrahamom. On se pokoravao Bogu (usp. Post 22,18).⁴ »Naši oci« (οἱ πατέρες ἡμῶν) mu se nisu željeli pokoriti (usp. Dj 7,39). Moguće je dakle, da su oci bili odmetnički prema Savezu s Abrahamom. Isus je ispunio taj Savez. Kako se Izraelci ponašaju prema njemu?

b) Taj Bog, Bog izlaska i Saveza, proslavi svoga slugu Isusa.

Glagol δοξάζω – »proslaviti«, tako usko povezan s imenicom παῖς – »sluga, sin, dječak«, nalazi se u Iz 52,13⁵: ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται σφόδρα – »Gle, uspjet će Sluga moj, podignut će se, uzvisit i proslaviti vrlo!« Glagol δοξάζω – »proslaviti« i imenica παῖς – »sluga« nalaze se još u Iz 49,3.5-6. Imenice παῖς i δόξα – »sluga i slava« pojavljuju se u Iz 42,1.8. U Iz 50,4-11 nema ovog binoma. U Iz 52,13 – 53,12 ovaj lik, slugu Božjeg, čeka loš svršetak.⁶ Proslava sluge nalazi se u Iz 53,12: διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα – »zato će on baštiniti mnoge i dijelit će plijen mogućnika«. Ona se sastoji u baštini i plijenu.⁷

U Sir 45,3 proslavi (ἐδόξασεν) Bog Mojsija pred (κατὰ πρόσωπον) kraljevima. On je Božji sluga u Jš 1,7.13; 9,24; 11,12.15; 12,6; 13,8; 14,8; 18,7; 22,2.5; 1 Ljet 6,34; 2 Ljet 1,3; 24,9; Neh 1,7.8; Bar 1,20.

Bog je već proslavio Isusa. U čemu je njegova proslava?

⁴ Usp. također M. RESE, *Alttestamentliche Motive in der Christologie des Lukas*, SNT 1, Gütersloh, 1969., 72.

⁵ Usp. E. KRÄNKEL, *Jesus der Knecht Gottes*. Die heilsgeschichtliche Stellung Jesu in den Reden der Apostelgeschichte, Regensburg, 1972., 125–126. D. L. BOCK, *Proclamation from Prophecy and Pattern: Lucan Old Testament Christology*, JSNTSS 12, Sheffield, 1987., 188–190. P. TREMOLADA, »E fu annoverato fra iniqui«. Prospettive di lettura della Passione secondo Luca alla luce di Lc 22,37 (Is 53,12d), AnBib 137, Rim, 1997., 98–101. Drukčije F. MUSSNER, *Apostelgeschichte*, Würzburg, ³1995., 29: »Ne misli se na trpećeg slugu Božjeg iz Iz 53, nego označava Isusa kao osobni spasenjski instrument Božji.« Usp. također J. JERVELL, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen, 1998., 164: »Ne patnik, nego kraljevski lik uzdignut na nebo.«

⁶ Usp. J. J. KILGALLEN, »Your Servant Jesus, Whom You Anointed (Acts 4,27)«, u: *RB* 105 (1998.), 192.

⁷ Usp. P. TREMOLADA, *Annoverato*, 117–120.

α) D. L. Bock⁸ je načinio tri prijedloga:

1. Proslava je u uskrsnuću i uzdignuću;
2. Proslava je u ozdravljenju uzetoga;
3. Proslava je u uskrsnuću i uzdignuću (1.), odnosno u ozdravljenju (2.).
On preferira ovaj 3. prijedlog.

β) Izričaj ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ – »Bog Abrahamov i Bog Izakov i Bog Jakovljevi« koristi Luka u evanđelju (usp. Lk 20,37). Riječ je o pitanju uskrsnuća mrtvih. Ovo pitanje postavili su neki saduceji (usp. Lk 20,27-33). Uskrsnuće mrtvih dokazuje Isusov odgovor tako da već Mojsije Gospodina naziva Bogom Abrahamovim, Bogom Izakovim i Bogom Jakovljevim (usp. također Lk 13,28; 16,22-31). Na taj tekst je osobito upozorio G. J. Steyn. On piše: »Usporedi zanimljiv izričaj u Lk 20,37-38 gdje Luka govori o uskrsnuću kako potvrđuje Mojsije, s citatom 'Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi'. To je povezano u Lk 20,41s s Davidovim sinovstvom.«⁹ Lk 20,41-44 odgovara na pitanje, kako Krist može biti sin Davidov. Slijedi Ps 110,1. David ga zove κύριον – »Gospodin«. Odgovor nalazimo u Dj 2,22-36. Ps 110,1 je dokaz Pisma za Isusovo uzdignuće, za njegovu proslavu. Imamo li ovaj model (Lk 20,37.41-44) i u Dj 3,13?

γ) Glagol ἐδόξασεν – »proslavi« odnosi se na prošlost.¹⁰ Bog je već proslavio svoga slugu Isusa. Kao i Mojsija pred kraljevima (usp. Sir 45,3). Htjeli bismo proanalizirati odnos između Isusa i Mojsija na temelju izričaja κατὰ πρόσωπον (βασιλέων) – »pred licem (kraljeva)«. Hebraizam κατὰ πρόσωπον – »pred licem« dolazi u Lk 2,31 i u Dj 3,13; 25,16.

U Lk 2,31 radi se o Šimunovim riječima o djetetu Isusu: ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ – »Ta vidješe oči moje spasenje tvoje, koje si pripravió pred licem svih naroda: svjetlost na prosvjetljenje naroda, slavu puka svoga izraelskoga.«

Šimunove oči su vidjele spasenje. »Spasenje« (τὸ σωτήριον) se spominje još u Lk 3,6 i u Dj 28,28:

---

⁸ Usp. D. L. BOCK, *Proclamation*, 189.

⁹ Usp. G. J. STEYN, *Septuagint Quotations in the Context of the Petrine and Pauline Speeches of the Acta Apostolorum*, Kampen, 1995., 156.

¹⁰ Riječ je o historijskom aoristu, koji se koristi u Novom zavjetu, »za opisivanje jedinstvenih velikih stvarnosti povijesti spasenja«; usp. E. G. HOFFMANN – H. VON SIEBENTHAL, *Griechische Grammatik zum Neuen Testament*, Riehen, ²1990., § 199b. Protiv J. CABA, *Cristo, mia speranza è risorto*. Studio esegetico dei »vangeli« pasquali, Mappano, 1988., 368: »Petar govori o Isusovoj proslavi poslije predaje Pilatu (Dj 3,13).«

Lk 3,6: καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ je citat iz Iz 40,5 – »I svako će tijelo vidjeti spasenje Božje«;

Dj 28,28: γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τοῦτο τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται – »Neka vam je dakle svima znano: poganima je poslano ovo spasenje Božje; oni će poslušati!«

Ako napravimo ovakav prikaz Lk 2,30-31; 3,6 i Dj 28,28:

Lk 2,30-31:	τὸ σωτήριόν σου spasenje tvoje	κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν pred licem svih naroda
Lk 3,6:	τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ spasenje Božje	πᾶσα σὰρξ svako tijelo
Dj 28,28:	τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ spasenje Božje	τοῖς ἔθνεσιν poganima

Odatle proizlazi:

1. Spasenje je spasenje Božje.

2. Πᾶσα σὰρξ – »svako tijelo« se odnosi na πάντων τῶν λαῶν – »sve narode« i na τοῖς ἔθνεσιν – »pogane«. U Lk 2,32 se precizira spasenje Božje kao φῶς – »svjetlost« na prosvjetljenje pogana i kao δόξα λαοῦ σου Ἰσραὴλ – »slava puka tvoga Izraelskoga«. ¹¹ Spasenje Božje obuhvaća pogane i Božji narod Izrael. Svi narodi postaju time narod Božji (πάντων τῶν λαῶν – λαοῦ σου)¹², čija svjetlost i slava (δόξα) je već dijete Isus. Isus je spasenje Božje.

c) Isusa (ὄν) su Izraelci predali i pred (κατὰ πρόσωπον) Pilatom, kad je već odlučio osloboditi ga, »zanijekali«. Glagol παραδίδωμι – »predati«, kojim se označava djelovanje Izraelaca, stoji u Lk 24,20: ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν – »kako su ga glavari svećenički i vijećnici naši predali da bude osuđen na smrt te ga razapeli«. Ponašanje Židova pred Pilatom označava i glagol ἀρνέομαι – »zanijekati«,

¹¹ Usp. J. J. KILGALLEN, »Jesus, Savior, the Glory of Your People Israel«, u: *Bib* 75 (1994.), 305–307.

¹² Usp. B. PRETE, »'Il popolo che Dio si è scelto' negli scritti di Luca«, u: *L'opera di Luca. Contenuti e Prospettive*, Leumann, 1986., 365: »Vidi se kako je za evangelistu pobožni i vjerni dio židovskog naroda prešao u novi mesijanski narod vjerujući u Isusa i videći u njemu ispunjenje vlastitih spasenjskih iščekivanja i okrunjenje vlastite povijesti.« Usp. i H. RÄISÄNEN, »The Redemption of Israel. A Salvation-Historical Problem in Luke-Acts«, u: *Luke-Acts. Scandinavian Perspectives*, Kirjapaino Raamattutalo, 1991., 102; F. Ó FEARGHAIL, *The Introduction to Luke-Acts. A Study of the Role of Lk 1,1 – 4,44 in the Composition of Luke's Two-Volume Work*, AnBib 126, Rim, 1991., 143.

čiji subjekt su Židovi i u Dj 7,35¹³. Oni su »zanijekali« Mojsija premda ih je Bog po njemu htio spasiti (usp. Dj 7,25). Triput je Pilat htio osloboditi Isusa (usp. Lk 23,16.20.22).

Odakle u ovom kontekstu pojam παῖς – »sluga«? Smijemo li misliti na trpećeg slugu iz Iz 52,13? Budući da glagol ἐδόξασεν – »proslavi« upućuje na Isusov život prijete muke i smrti, time bi Mojsije bio tip sluga koji se ovdje primjenjuje za Isusa.¹⁴ Izraelci su naime svoju »slavu (δόξα)«, svoje spasenje, (= Isusa) predali, »zanijekali« i ubili.

1.2. Dj 3,25

ὤμεις ἐστε οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν λέγων πρὸς Ἀβραάμ, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου [ἐν]ευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

»Vi ste sinovi proroka i Saveza koji sklopi Bog s ocima vašim govoreći Abrahamu: Potomstvom će se tvojim blagoslivljati sva plemena zemlje.«

U citatu Dj 3,25 čitamo: Καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου [ἐν]ευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς – »Potomstvom će se tvojim blagoslivljati sva plemena zemlje« (usp. Post 22,18). Bog obećava Abrahamu brojno potomstvo (usp. Post 22,17; također Davidu u Jr 33,22¹⁵).

U Dj 3,25 su Izraelci opisani kao οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν λέγων πρὸς Ἀβραάμ – »sinovi proroka i Saveza koji sklopi Bog s ocima vašim govoreći Abrahamu«. Sličan je izričaj υἱοὶ γένους Ἀβραάμ – »sinovi roda Abrahamova« (Dj 13,26; usp. Lk 19,9: υἱὸς Ἀβραάμ – »sin Abrahamov«). K. Kliesch¹⁶ vidi ovaj izričaj u Dj 7,37 (τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ – »sinovima Izraelovim«) koji upućuje na Pnz 18,15. U Ez 30,5 pak stoji τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου – »sinova mojega Saveza«. ¹⁷ LXX mijenja Ezekielovu

---

¹³ Usp. J. KILGALLEN, *The Stephen*, 79–80.

¹⁴ Usp. M. RESE, *Alttestamentliche*, 128; M. D. HAMM, *This Sign of Healing. Acts 3:1-10. A Study in Lucan Theology. A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School of Saint Louis University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy 1975* (This is an authorized facsimile and was produced by microfilm-xerography in 1981 by UNIVERSITY MICROFILMS INTERNATIONAL Ann Arbor, Michigan, U.S.A. London, England), 236–239; R. F. O'TOOLE, »The Parallels between Jesus and Moses«, u: *BTB* 20 (1990.), 24.28.

¹⁵ Usp. M. WILCOX, »The Promise of the 'Seed' in the New Testament and the Targumim«, u: *JSNT* 5 (1979.), 6.

¹⁶ Usp. K. KLIESCH, *Das heilsgeschichtliche Credo in den Reden der Apostelgeschichte*, BBB 44, Köln – Bonn, 1975., 129–130.

¹⁷ Usp. J. ZMIJEWSKI, *Die Apostelgeschichte*, RNT, Regensburg, 1994., 198.

misao: אֶרֶץ הַבְּרִית – »sinovi zemlje Saveza«. Stoje li sinovi, proroci, Savez, oci, Abraham i Izrael u nekoj vezi? Odakle dolazi ovaj opis u Dj 3,25?

Želimo usporediti TM, LXX, *Tg. Onq.*, *Tg. Ps.-J.*, *Tg. Neof.* i *Sam. Tg.* Post 22,18!¹⁸

TM וְהִתְבְּרַכּוּ בְּזִרְעֶךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עִקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַעַת בְּקִלִּי:

Budući da si poslušao moj glas, svi će se narodi zemlje blagoslivljati tvojim potomstvom.

LXX καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ἀνθ' ὧν ὑπήκουσας τῆς ἐμῆς φωνῆς.

I bit će blagoslovljeni po tvom potmstvu svi narodi zemlje, zato što si poslušao moj glas.

Tg. Onq. ויִתְבְּרַכּוּן בְּדִיל בְּנֵךְ כָּל עַמְמֵי אֶרֶעָ חִלְף דְּקַבִּילְתָּא לְמִימְרֵי:

I bit će blagoslovljeni zbog tvojih sinova svi narodi zemlje, zato što si prihvatio moju riječ.

Tg. Ps.-J. ויִתְבְּרַכּוּן בְּגִין זְכוּת בְּנֵךְ כָּל עַמְמֵי אֶרֶעָ חוּלְף דְּקַבִּילְתָּא בְּמִימְרֵי:

I bit će blagoslovljeni po zaslugama tvojih sinova svi narodi zemlje, zato što si prihvatio moju riječ.

Tg. Neof. וְהִתְבְּרַכּוּן בּוֹרְעִיתֶיךָ כָּל אֻמִּיּוֹת דְּ[אַר]עָא חִלְף דִּי שְׁמַעְתָּ בְּקַל מְמִרְיָה:

I bit će blagoslovljeni po tvom potomstvu svi narodi zemlje, zato što si poslušao glas njegove riječi.

Sam. Tg. ויִתְבְּרַכּוּן בּוֹרְעֶיךָ גּוֹי אֶרֶעָ עִקֵּב דְּשְׁמַעְתָּ בְּקִלִּי:

I bit će blagoslovljeni po tvom potomstvu narodi zemlje, zato što si poslušao moj glas.

Rezultat usporedbe:

Važne razlike su sljedeće:

a) U TM בְּזִרְעֶךָ – »tvojim potomstvom« prevodi LXX ἐν τῷ σπέρματί σου – »tvojim potomstvom«. Tako i *Tg. Neof.* בּוֹרְעִיתֶיךָ i *Sam. Tg.* בּוֹרְעֶיךָ. Ali *Tg. Onq.*

¹⁸ Za sugestije kod prevođenja targuma zahvaljujem mr. Darku Tepertu, OFM.

Ima בְּנֵי – »tvoje sinove« kao i Tg. Ps.-J. Od זְרַע – »sjemena« ili זְרַעֲיָתָא – »potomstva, familije«¹⁹ postaju »sinovi«.

b) Tg. Ps.-J. spominje, da blagoslov za druge narode dolazi zbog privilegija sinova Abrahamovih. Riječ זְרַעֲיָתָא znači »oslobođenje, privilegij«²⁰. Sinovi Božjeg Saveza s Abrahamom i njihovo prvenstvo mogu potjecati iz targuma, osobito iz Tg. Ps.-J.²¹ Može li ovu hipotezu smetati izričaj οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν – »sinovi proroka«? G. Schneider²² misli da je izričaj οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν – »sinovi proroka« oblikovan prema izričaju οἱ υἱοὶ τῆς διαθήκης – »sinovi Saveza«. Značenje bi bilo da su naslovnici istog židovskog podrijetla kao i proroci, koji onda nasljeđuju i njihova obećanja.²³ Ovaj izričaj dolazi u 1 Kr 21,35; 2 Kr 2,3.5.15; 4,1.38; 5,22; 6,1; 9,1; Tob 4,12.

Tg. Neb. 2 Kr 2,3.5.15 označava בני־הנביאים – »sinove proroka« kao חֲלָמִידֵי נְבִיאִים – »učenike proroka«. U Tob 4,12 su Izraelci djeca proroka »kao potomci patrijarha koje Jahve sam u Ps 105,15 zove 'moji proroci'«. ²⁴ U Post 20,7 je Abraham također opisan kao prorok. U tom smislu se može u οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης – »sinovi proroka i Saveza« vidjeti kontinuitet od patrijarha do danas.

Dakle Luka je mogao poznavati nazivanje patrijarha prorocima kao i nazivanje Izraelaca njihovim sinovima od Abrahama nadalje na temelju Saveza (usp. Sir 44,19-23; usp. također Lk 1,72-73), pri čemu izraz οἱ υἱοὶ »sinovi« može potjecati iz targuma.

1.3. Funkcija unutar Petrovog govora

U Dj 3,13 se pojavljuje svečana formulacija »Bog Abrahamov i [Bog] Izakov i [Bog] Jakovljevi, Bog otaca naših« koju nalazimo i u Izl 3,6.15, odnosno u Lk 20,37. To su mjesta koja se odnose na objavu Božju Mojsiju u gorućem grmu na Sinaju. Dj 3,25 se odnose na Savez koji je Bog sklopio s ocima »vašim«, a Savez se sastoji u blagoslovu Abrahamovim potomstvom za sva plemena zemlje. Odatle

¹⁹ Usp. M. JASTROW, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. With an Index of Scriptural Quotations, New York, 1992., 414.

²⁰ Usp. isto, 398.

²¹ Protiv J. SCHLOSSER, »Moïse, serviteur du kérygme apostolique d'après Ac 3,22-26«, u: *RSR* 61 (1987.), 26.

²² Usp. G. SCHNEIDER, *Die Apostelgeschichte*. I. Teil. Einleitung. Kommentar zu Kap. 1,1 – 8,40, HTKNT V/I, Freiburg – Basel – Wien, 1980., 330, bilj. 127.

²³ Usp. C. K. BARRETT, *A Critical and Exegetical Commentary on the Acts of the Apostles*. Volume I. Preliminary Introduction and Commentary on Acts I – XIV, ICC, Edinburgh, 1994., 211, R. PESCH, *Die Apostelgeschichte*. 1. Teilband. Apg 1 – 12 EKKNT V/1, Zürich – Neukirchen – Vluyn, 1986., 157.

²⁴ Usp. H. GROSS, *Tobit. Judit*, Würzburg, 1987., 27.

proizlaze ključne Abrahamove uloge, i to ako pođemo od Saveza do objave Mojsiju. Bog se javlja Abrahamu, ali javlja se i Mojsiju i to kao Bog Abrahamov, tako da je pravi protagonist Bog. Bog Abrahamov je za Mojsija onaj koji želi pomoću Abrahamova potomstva blagosloviti sva plemena zemlje. U tu svrhu je Bog poslao slugu svoga (usp. Dj 3,26) i proslavio ga (usp. Dj 3,13). No Židovi su ga ubili, a Bog ga je uskrisio (usp. Dj 3,14-15). Dakle Bog se nije javio Mojsiju samo da izbavi Izrael iz Egipta nego da kao Bog Abrahamov ovim izlaskom njegova potomstva osigura blagoslov za sva plemena zemlje. Petar vidi ostvarenje ovog blagoslova u potomku, sluzi Božjem Isusu. I sam blagoslov se sastoji u tome da se svaki pojedini svih plemena zemlje obrati od opaćina svojih, tj. da se blagoslovi Isusom, jer gdje je blagoslov nema mjesta za opaćine.

2. Dj 7,2.16.17.32

U Stjepanovu govoru se spominje Abraham četiri puta: u ciklusu o Abrahamu (r. 2), u ciklusu o Josipu (r.16), u sažetku (r. 17) i u ciklusu o Mojsiju (r. 32). Pogledajmo izblizega ove retke koji govore o Abrahamu i njihovu funkciju unutar cijelog Stjepanova govora.

2.1. Dj 7,2

ὁ δὲ ἔφη, Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε. Ὁ θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρράν

»A on reče: 'Ljudi, braćo i oci, čujte! Bog slave ukaza se ocu našem Abrahamu dok bijaše u Mezopotamiji, prije negoli se nastani u Haranu ...'«

Dj 7,2 je dio cjeline 7,2-8 koja je posvećena Abrahamovoj povijesti. J. Kilgallen²⁵ misli da se Stjepan poziva na Post 15,7: »Tada mu on reče: 'Ja sam Jahve koji sam te odveo iz Ura Kaldejskoga da ti predam ovu zemlju u posjed'.« Doznajemo da je Abraham, prije negoli je stanovao u Haranu, boravio u Mezopotamiji. Po Dj 2,9 znamo da su na Duhove neki njezini stanovnici bili u Jeruzalemu. U Mezopotamiji se Bog slave ukaza Abrahamu, kojega se naziva »ocem našim«. Izričaj »Bog slave« jedinstven je u Novom zavjetu. Abrahama se naziva »ocem našim« još u Lk 1,73, a u Dj 4,25 tako se naziva Davida. Odnos između Boga i Abrahama pokazuje glagol ukazanja (ὤφθη). Samo ukazanje je Božja inicijativa. Ocu našem Abrahamu se i zakletvom zakle (usp. Lk 1,73) kao i Davidu (usp. Dj 2,30). Što se tiče Abrahama inicijativa je objašnjena Božjim govorom o izlasku u zemlju koju će mu pokazati (usp. Dj 7,3). Smisao zaklinjanja je da mu izbavljeni

²⁵ Usp. J. KILGALLEN, *The Stephen*, 42.

iz ruku neprijatelja služimo bez straha u svetosti i pravednosti u sve dane svoje (usp. Lk 1,74-75). Služenje u svetosti i pravednosti će biti vjerojatno u toj zemlji. Koja je to zemlja?

2.2. Dj 7,16

καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ᾧ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἰῶν Ἐμμώρ ἐν Συχέμ.

»Preneseni su u Sihem i položeni u grob koji je Abraham za srebro kupio od sinova Hamonovih u Sihemu.«

Abraham je kupio grob za srebro od sinova Hamonovih u Sihemu. No čini se da ovaj podatak ne odgovara činjenici koju nalazimo u Post 33,19: »A komad zemlje na kojoj je postavio svoj šator kupi od sinova Hamora, Šekemova oca, za stotinu kesita.« Riječ je o imanju što ga Jakov dade svojem sinu Josipu (usp. Post 48,22; također Iv 4,5), gdje je Josip i pokopan (usp. Jš 24,32).²⁶ Zašto se onda spominje Abraham kao kupac? Inače se još govori o grobu Isusovu (usp. Lk 23,53; 24,1) i Davidovu (usp. Dj 2,29). Davidov grob se nalazi u njegovu (Davidovu) gradu (usp. 1 Kr 2,10). Abraham je kupio grob u Hebronu za Saru (usp. Post 23), a tu je i on pokopan (usp. Post 25,10). Završetak ciklusa o Josipu s ovim podatkom o Abrahamovoj kupnji groba želi naglasiti (usp. Dj 7,9-16):

- a) važnost pokapanja Jakova i otaca u zemlji koju je Bog pokazao Abrahamu
- b) sličnost Josipova života s Isusovim u smislu spasenja Izraelaca.

2.3. Dj 7,17

Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας ἧς ὠμολόγησεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ἠύξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ

»Kako se bližilo vrijeme obećanja koje Bog obreče Abrahamu, rastao je u Egiptu narod i množio se ...«

Glagol ἤγγιζεν – »približavaše (se)« nalazimo još jedino u Lk 22,1 gdje se govori o približavanju svetkovine beskvasnih kruhova ili Pashe. Možemo li supstituirati vrijeme obećanja sa svekovinom beskvasnih kruhova? Pasha se slavila kao spomen na izlazak iz Egipta, tako da smijemo ovo obećanje dano Abrahamu gledati kao obećanje izlaska, no budući da su je Židovi slavili u Obećanoj zemlji, vidimo da je cilj izlaska bila zemlja kako je Bog i obećao (ἐπηγγείλατο; usp. Dj 7,5). Vrijeme obećanja je i vrijeme davanja u posjed zemlje njemu i njegovu po-

---

²⁶ Usp. H. BALZ, »Συχέμ«, u: *EWNT* III, 754.

tomstvu nakon njega, iako još nije imao djeteta. Preduvjet je bio da Abraham dobije potomstvo, što se dogodilo rođenjem Izakovim, Jakovljevim i dvanaestorice rodozačetnika (usp. Dj 7,8). Ovaj rast potomstva se nastavio i u Egiptu (usp. Dj 7,17). Inače ovu kombinaciju glagola αὐξάνω i πληθύνω – »povećati i umnožiti« autor Djela apostolskih koristi i kad govori o rastu i širenju riječi Božje i umnažanju broja učenika u Jeruzalemu (usp. Dj 6,7; 12,24). Tako ako usporedimo događanja u Starom zavjetu uočavamo da je riječ o rastu i umnažanju naroda, a u Novom zavjetu raste i širi se riječ Božja. U Jeruzalemu raste riječ Božja i umnaža se broj učenika. Umnažanje broja učenika posljedica je rasta riječi Božje i možemo vidjeti sličnost s umnažanjem naroda u Egiptu. Novi faraon je pokušao smanjiti broj Židova (usp. Dj 7,19). No još ne nalazimo da je Bog progovorio narodu u Egiptu, nema njegove riječi koja bi se usprotivila faraonu i izbavila Židove.

2.4. Dj 7,32

Ἐγὼ ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ.
»Ja sam Bog otaca tvojih, Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi.«

Bog progovara Mojsiju u pustinji brda Sinaja. Sličan izričaj dolazi u Dj 3,13: ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰσαὰκ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰακώβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν. Isto tako i u Lk 20,37: τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακώβ. Razlika je što se u r. 32 Bog osobno predstavlja s osobnom zamjenicom »ja« (ἐγὼ) i obraća se Mojsiju što je vidljivo iz posvojnog genitiva σου. Odatle saznajemo da su Mojsijevi oci Abraham, Izak i Jakov, a da je on Bog živih, a ne mrtvih (usp. Lk 20,38). Nadalje, Mojsije se mora izuti jer mjesto (τόπος) na kojem stoji je sveto tlo (usp. Dj 7,33). Gdje je Bog živih ne može biti zadaha smrti, pa stoga Mojsije mora izuti obuću. Mjesto aludira na Obećanu zemlju kao mjesto štovanja (usp. Dj 7,7) ili Hram (usp. Dj 6,13.14; 21,28bis) ili na mjesto Božjeg počinka (usp. Dj 7,49 = Iz 66,1s).

Bog je vidio nevolju naroda svoga i sišao je izbaviti ga te u Egipat šalje Mojsija (usp. Dj 7,34). No nije Mojsije taj koji je uveo Židove u obećanu zemlju, nego Jošua (usp. Dj 7,45).

2.5. Funkcija unutar Stjepanova govora

Stjepanov govor započinje tvrdnjom o Božjem ukazanju Abrahamu dok još bijaše u Mezopotamiji. U Sihemu je Abraham onda kupio grob. Vrijeme obećanja je i vrijeme davanja u posjed zemlje Abrahamu i njegovu potomstvu nakon njega. Da se to obećanje ispuni Bog se javlja Mojsiju kao Bog Abrahamov. Zapravo je cijeli govor o Abrahamu sveden na govor o zemlji u kojoj je grob Jakovljevi i grob otaca. Izlazak je usmjeren prema tome. No ako se Bog sada Mojsiju javlja kao

Bog Abrahamov, znači da je Abraham još uvijek živ, iako je kupio grob. Tako se Bog očituje kao Bog živih i pokazuje da konačno odredište izlaska nije ni Sihem, ni grob.

3. Dj 13,26

Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραάμ καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεόν, ἡμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξαπεστάλη.

»Braćo, sinovi roda Abrahamova, i oni koji se među vama Boga boje, nama je upravljena ova Riječ spasenja.«

Ovim retkom započinje drugi dio govora, tako da s može povući određena paralela s retkom kojim počinje cijeli govor: Ἄνδρες Ἰσραηλῖται καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν θεόν, ἀκούσατε – »Ljudi Izraelci i vi koji se Boga bojite, čujte« (r. 16). Sličnosti su sljedeće:

a) Ἄνδρες ἀδελφοί = Ἄνδρες Ἰσραηλῖται – »Ljudi braćo« = »Ljudi Izraelci«

b) υἱοὶ γένους Ἀβραάμ = Ἰσραηλῖται – »sinovi roda Abrahamova« = »Izraelci«

c) οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεόν = οἱ φοβούμενοι τὸν θεόν – »oni koji se među vama Boga boje« = »vi koji se Boga bojite«.

Pavao se obraća Izraelcima kao braći. To bratstvo počiva na zajedničkom sinovstvu. Oni su sinovi roda Abrahamova. Da je Abraham otac Izraelaca nalazimo i u Ivanovu upozorenju u Lk 3,8.

Φοβούμενος/-οι – »koji se boji/boje« dolazi još u Lk 1,50; 18,2 i Dj 10,2.22. Božja dobrota je od koljena do koljena (εἰς γενεάς καὶ γενεάς)²⁷ nad onima, što ga se boje (usp. Lk 1,50). Imenica γενεαί – »koljena, naraštaji« se odnosi i na τὰ ἔθνη – »pogani, narodi« (usp. Dj 14,16). Mojsije ima ἐκ γενεῶν ἀρχαίων – »od prada-vnih naraštaja« u svakom gradu svoje propovjednike, koji ga u sinagogama svake subote čitaju (usp. Dj 15,21). Bijaše i neki sudac, koji se Boga nije bojao (Lk 18,2). U Cezareji je bio Kornelije, bogobožni stotnik, koji poziva k sebi Petra (usp. Dj 10,2.22). Na temelju ključnih riječi γενεαί – φοβούμενος/-οι – »naraštaji – koji se boji/boje« možemo prikazati Lk 1,50; 18,2; Dj 10,2.22; 13,16.26; 14,16; 15,21.²⁸

Lk 1,50: εἰς γενεάς καὶ γενεάς
od koljena do koljena

τοῖς φοβουμένοις
onima koji se boje

---

²⁷ Usp. H.-J. KLAUCK, »Gottesfürchtige im Magnificat?«, u: *NTS* 43 (1997.), 136.

²⁸ Usp. M. CIFRAK, *Die Beziehung*, 226–227.

Lk 18,2:	κριτής τις ἔν τινι πόλει μὴ φοβούμενος neki sudac u nekom gradu koji se ne boji
Dj 10,2.22:	φοβούμενος koji se boji
Dj 13,16:	οἱ φοβούμενοι oni koji se boje
Dj 13,26:	οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι oni među vama koji se boje
Dj 14,16: ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς u prošlim naraštajima	πάντα τὰ ἔθνη svi pogani
Dj 15,21: ἐκ γενεῶν ἀρχαίων od pradavnih naraštaja	κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας po gradovima one koji naviještaju

Odatle proizlazi da bogobojazni mogu biti Izraelci, ali i pogani (usp. Dj 15,21: κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας – »po gradovima one koji naviještaju«).²⁹ U Dj 13,16.26 bogobojazni tvore posebnu grupu uz Izraelce.³⁰ Oni se boje Boga (τὸν θεόν)³¹ Izraelova.

Razlika s obzirom na Dj 13,16 je u tome, što u r. 26 nalazimo tvrdnju umjesto poziva na slušanje: ἡμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἔξαπεστάλη – »nama bi poslana riječ toga spasenja«. »Riječ spasenja« bi poslana (pasiv: ἔξαπεστάλη!).³² Iza ovog slanja stoji Bog. Pokazna zamjenica ταύτης – »toga« pokazuje na τούτου – »toga« u Dj 13,23: τούτου ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγαγεν τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰησοῦν – »iz njegova potomstva izvede Bog po svom obećanju Izraelu Spasitelja, Isusa«. Bog dakle posla riječ o Isusu koji je Spasitelj i kod kojega je spasenje Izraelu (23: τῷ Ἰσραὴλ) i nama (r. 26: ἡμῖν), tj. sinovima roda Abrahamova i onima koji se među njima Boga boje. Riječ je o Uskrsnom koji je uzvišen za vođu i spasitelja da obraćenjem i oproštenjem grijeha podari Izraela

²⁹ »Formula ἐκ γενεῶν ἀρχαίων ... se ovdje spominje prije svega kako bi se naglasila činjenica da Moj-sijev Zakon ima početke s početkom izabranog naroda i da je on zbog svoje starosti i brojnih sljedbenika koje ima u dijaspori poznat po svim gradovima.« Usp. B. PRETE, »Valore dell'espressione ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων in Atti 15,7. Nesso cronologico, oppure istanza teologica della Chiesa delle origini?«, u: *L'opera di Luca. Contenuti e Prospettive*, Leumann, 1986., 505.

³⁰ Usp. također J. PICHLER, »Abraham«, u: *Alttestamentliche Gestalten im Neuen Testament*. Beiträge zur Biblischen Theologie, Darmstadt, 1999., 66–67.

³¹ Usp. C. LUKASZ, *Evangelizzazione e conflitto*. Indagine sulla coerenza letteraria e tematica della pericope di Cornelio (Atti 10,1 – 11,18), Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Pariz – Wien, 1993., 55.

³² Usp. M. CIFRAK, *Die Beziehung*, 184.

(usp. Dj 5,31). Već je Ivan upozoravao na djela dostojna obraćenja, a ne abrahamovsko podrijetlo (usp. Lk 3,8; Dj 13,24). I Pavao je tako naviještao Židovima i poganima (usp. Dj 26,20).

3.1. Funkcija unutar Pavlova govora

Židovima kao sinovima roda Abrahamova posvješćuje se da im je Bog poslao riječ spasenja. Bog posla dakle riječ o Isusu koji je spasitelj i kod kojega je spasenje Izraelu. No među sinovima roda Abrahamova su i bogobojažni kojima je upućena ista riječ. Tako da nije nužno za spasenje biti od roda Abrahamova. Zapravo su i prije ove riječi bogobojažni bili već nekako vezani uz Izrael (usp. »među vama«). Sada ravnopravno i jedni i drugi od Boga primaju riječ spasenja. Time se želi izreći nedovoljnost veze s Izraelom da bi čovjek bio spašen. Izraelci su potrebni riječi spasenja, a onda i oni koji su među njima.

Zaključak

U Dj 3,13 se pojavljuje svečana formulacija kakvu nalazimo u Izl 3,6.15, odnosno u Lk 20,37. To su mjesta koja se odnose na objavu Božju Mojsiju u gorućem grmu na Sinaju. Dj 3,25 se odnose na Savez koji je Bog sklopio s ocima »vašim«, a Savez se sastoji u blagoslovu Abrahamovim potomstvom za sva plemena zemlje. Bog se nije javio Mojsiju samo da izbavi Izrael iz Egipta nego da kao Bog Abrahamov ovim izlaskom njegova potomstva osigura blagoslov za sva plemena zemlje.

Stjepanov govor započinje tvrdnjom o Božjem ukazanju Abrahamu dok još bijaše u Mezopotamiji. U Sihemu je Abraham kupio grob. Vrijeme obećanja je i vrijeme davanja u posjed zemlje Abrahamu i njegovu potomstvu nakon njega. Da se to obećanje ispuni Bog se javlja Mojsiju kao Bog Abrahamov, tj. Bog živih. Konačno odredište izlaska nije ni Sihem, ni grob.

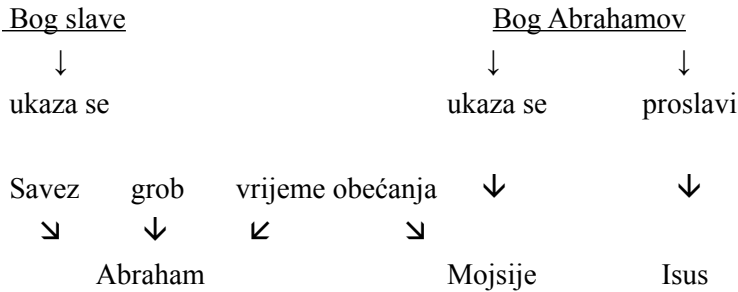
Židovima kao sinovima roda Abrahamova se posvješćuje da im je Bog poslao riječ spasenja, no među sinovima roda Abrahamova su i bogobojažni kojima je upućena ista riječ. Ta riječ mora govoriti o životu, životu vječnomu (usp. Dj 13,48), jer iza nje stoji Bog koji je odredio (ἦσαν τεταγμένοι) za vječni život. To nije prazna riječ koju oni slave jer je Bog to već ispunio proslavivši svoga slugu Isusa, kako proizlazi iz Dj 3,13:

Dj 3,13: ἐδόξασεν τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν – »proslavi slugu svoga Isusa«

Dj 13,48: ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ κυρίου – »proslavljahu riječ Gospodnju«

Za Isusa je to bio život, prekogrobni, jer slugu kojeg su predali, zanijekali i ubili, Bog je uskrisio. To se dogodilo u korist Židova i pogana. Isus je već rođen kao slava Izraelova (usp. Lk 2,32), a sada se raduju pogani (usp. Dj 13,48).

Abrahamov lik se može ovako prikazati u Djelima apostolskim:

Iz ovog prikaza proizlazi:

Bog slave se ukaza Abrahamu (Dj 7,2) i sklopio je s ocima Savez govoreći mu (Dj 3,25). Savez je obećanje koje se tiče Abrahamova potomstva (Dj 13,26) koje će biti izvor blagoslova za sva plemena zemlje. Budući da je potomstvo znak obećanja i nastavljanja života, ispunjenje Saveza ne može biti grob u Sihemu (Dj 7,16). Otada se približavaše vrijeme obećanja (Dj 7,17). U tom iščekivanju Bog Abrahamov se ukaza i Mojsiju na Sinaju (Dj 7,32). Savez je ispunjen u Isusu koga proslavi Bog Abrahamov (Dj 3,13). Isusova proslava mora biti u tome da se Abrahamovim potomstvom blagoslivlju sva plemena zemlje. Da bi Abrahamovo potomstvo bilo izvor blagoslova mora imati vječni život. Bog Abrahamov se i ukazao kao Bog živih i proslavio Isusa. Ta proslava je život i to vječni. U zemlju koju je Bog pokazao Abrahamu uvodi »živi« Isus sve ljude i daje im je u baštinu.

Bog ima inicijativu u svom odnosu s Abrahamom u Djelima apostolskim. On mu se ukazuje i sklapa Savez s ocima govoreći njemu u čemu je bit tog Saveza. Važno je uočiti da nije riječ samo o ukazanju, nego i govoru koji ukazanje prati i legitimira kao Božje. I da je riječ baš o tom Bogu pokazuje prisnost iskaza »Bog Abrahamov« u kojem vidimo da je on sada s Bogom, tj. da živi zauvijek. To je Bog koji i Abrahamovo potomstvo proslavlja vječnim životom, a s njim i sva plemena zemlje.

Summary

THE GOD OF GLORY IS ABRAHAM'S GOD TOO

Abraham in the Acts of the Apostles

Of the synoptics, the greatest significance given to Abraham is found in the Gospel by Luke. The Acts of the Apostles are attributed to him and so it is understandable that we take a look at the significance of that figure in that work by Luke. This refers to seven parts that are found within significant speeches and these being, Peter's speech in Salomon (cf. Acts 3:13-25), Stephen's speech (cf. Acts 7:2-16; 17:32) and Paul's in Pisidian Antioch (cf. Acts 13:26).

As far as Peter's speech in the Acts 3:13, we find a formal formulation as can be found in Gen 3:6-15. These are parts that relate to God's appearance to Moses in the burning bush on Sinai. The Acts 3:25 relate to the Covenant that God made with »your« fathers and the Covenant consists of Abraham being blessed with descendants for all the tribes of the world.

Stephen's speech begins with reference to God's appearance to Abraham while he was still in Mesopotamia (Acts 7:2). Abraham bought a sepulchre in Sychem (Acts 7:16). The time of promise (Acts 7:17) is the time of land being given to Abraham and his descendants after him. For the promise to be fulfilled God appears to Moses as the God of Abraham (Acts 7:32).

Paul turns to the Jews as the sons of Abraham and tells them that the God has sent the word of salvation and that amongst the sons of Abraham there are God worshipers to whom that same word of salvation is sent (Acts 13:26).

The God of Abraham celebrates Jesus. That means that God who appeared to Moses as the God of the living, is the god who makes known Christ. The reason for the continuity that exists between the Jews and other nations is because God made a Covenant with Abraham.

Key words: *Abraham, Acts of the Apostles, God of Abraham, Covenant, promise, Moses, Jesus.*